

חבל נחלתו

ברכת ראיה אם לא עלה בידה להדליק לא מצאתי שחייבוה².

סימן כ

רחצה בבריכה מעורבת לילדים

שאלה

סבתא, שילדיה חזרו בתשובה רוצה לקחת את נכדיה לבריכה מעורבת. עד איזה גיל הדבר מותר? השאלה קיימת באופן דומה באב הנוטל בת קטנה לרחוץ עמו במקום רחצה נפרד.

תשובה

א. ראשית, יש להעיר שעצם הכנסת ילדים לבריכה מעורבת אינו טוב. אפילו אם אין איסור בילדים קטנים הרי עצם החינוך לבריכה מעורבת נוגד הלכות וערכי צניעות שודאי הקטנים יהיו חייבים בהם לכשיגדלו. ולכן מצד מצות חינוך לצניעות, נראה שאין ראוי לעשות כן.

כך כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קפב אות ב): "ומש"כ כבודו מדוע לא מצינו גדר חינוך באיסור יחוד, אעתיק לו מש"כ בעניי בחי' לשו"ע אה"ע סי' כ"ב סי"א, תינוקת שהיא פחותה מבת ג', ותינוק פחות מבן ט' מותר להתיחד עמהם: ביש"ש קידושין פ"ד סי' כ"ב מתקשה בלשון הסמ"ג שכ' שאין יחוד אלא כשהוא בן י"ג והיא בת ג' לכה"פ, וא"כ גם לדידה יהי' צריך בת י"ב שנה,

וצ"ל דא' מהם צריך שיהי' בת ובן עונשין, וא"כ איסור יחוד מבן י"ג עם בת ג' ולמעלה, ולבת י"ב עם בן ט' ולמעלה יע"ש ובאוצה"פ, וכ"כ הב"ח לעיל ס"ט.

"ולעת עתה לא ידעתי בעניי למה לא שייך גדר חינוך גם בקטן וקטנה באיסור יחוד דהא חינוך שייך להלכה גם בפרישה מאיסורים עיין או"ח סי' שמ"ג, והוא ענין חמור של עריות, ואפילו יחוד פנויה דרבנן, והבת לא הגיעה עדין לנדות מכ"מ גם בדברנן שייך חינוך, ובפרט ענין המורגל הרבה כיחוד עכ"ל שם". (והביא את לשון החידושים שם בס"י רד).

וכן צריך לומר לגבי ענייני צניעות והכשלת הבריות ב'לא תתורו' ודאי קיים חיוב חינוך ואפרושי מאיסורא אפילו בקטנות, ואפילו אם הילדים אינם מבינים מאומה, עצם זה שמחנכים אותם להסתובב כמעט ללא בגדים בחברה מעורבת יש בכך דרכי חינוך שאינן נכונות. אולם כיון שהשאלה נשאלה, והמצב הוא שזו הדרך לחבב ולחזק את הקשר בין הסבים לנכדים נדון בשאלה.

ב. יש בגדרי ההלכה בדין זה שלשה תחומים הלכתיים שקשורים זב"ז ויכולים ללמד זה על זה. 1) דיני ערוה ביחס

2. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: הואיל וחייבת בנר חנוכה למה לא תברך על הראי' באופן שגם גבר הי' חייב לברך? תשובת המחבר: לא מצאתי שחייבוה לברך, והרב מחדש ופוסק שחייבת לברך, וישר כוחו.

חבל נחלתו

ונראה מדבריו שבילדים שאבריהם קטנים ואינם גורמים להרהור אין איסור לגבי תפילה וה"ה לגבי חשש הסתכלות והרהור¹.

ג. פסק הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פכ"א ה"א): "כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקרוב בשר הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר לבלתי עשות מחקות התועבות וגו' ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה".

ובהלכה ב הוסיף: "העושה דבר מחוקות אלו הרי הוא חשוד על העריות, ואסור לאדם לקרוץ בידי וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות או לשחוק עמה או להקל ראש ואפילו להריח בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור, ומפין למתכין לדבר זה מכת מרדות, והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות כמי שנסתכל במקום התורף ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שערה אסור".

ובאר המגיד משנה (הל' איסורי ביאה פכ"א ה"ב): "ואסור לאדם לקרוץ וכו'. מבואר בברייתא באבות דר' נתן ואמרו באבות שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה ואמרו אל תרבה שיחה עם האשה וכמה דברים כיוצא באלו ובפרק במה אשה (דף ס"ב:) וברגליהן תעכסנה שהיו מטילות מור ואפרסמון במנעליהן ואפילו בבגדי צבע שלה אסור להסתכל כמו שיתבאר ויש בדברים אלו מכת מרדות כידוע בכל איסור שהוא מדבריהם".

לאמירת דברים שבקדושה. (2) דיני אברים שצריכים להיות מכוסים מצד דיני ערוה כמו שוק וכד'. (3) הכשלת אחרים בלא תתורו וחיוב הכיסוי בילדים.

לגבי אמירת דברים שבקדושה בפני שוק של קטנה כתב החפץ חיים בביאור הלכה לאו"ח (סי' עה): "טפח מגולה וכו' – עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפי' בקטנה מבת ג' ואילך שהיא ראויה לביאה ואם היא בתו הוא מי"א שנה ואילך, וכדלעיל בסימן ע"ג עי"ש". ולדבריו אולי ניתן לחלק בין איסור הסתכלות לבין אמירת דברים שבקדושה. אם כי הדברים לא מפורשים. ואולי כשם שאב מותר בבתו עד גיל י"א, ה"ה לגבי אחרים בענין הסתכלות.

והחזו"א (או"ח טז, ח) העיר: "כתב במשנה ברורה סי' ע"ה בבה"ל ד"ה טפח, דטפח באשה הוא מבת ג' שנה ויום אחד וכן שוק [ולמאי דמבואר לעיל דבאשה אחרת כל שהו ה"נ אסור כ"ש] ולמאי דמבואר לעיל דכל הני אינה ערוה בעיקרו אלא חכמים אסרוה משום הרהור וטרדא היה נראה דכל שאין דעתן של בני אדם עליהן מחמת קטנותן מותר והרי דעת הר"י (=רבינו יונה ע"י להלן) שאין איסור בראי' אלא בהסתכלות ונהי דדעת ש"פ שסתמו בזה להחמיר בראי' שעניא וליבא סרסורא דעבירה, מ"מ זו שאין יצר עליהן מחמת קוטן הדעת נוטה שלא אסרום חכמים ואין כאן שיעור בשנים אלא לפי מציאותן וקטנות גופן".

1. ועי' שו"ת דברי יציב (אה"ע סי' לו סוף אות ו) שכתב: "ולזה ראוי לאסור שמיעת קול שיר וזמר גם בקטנה משיעור הנ"ל (=גיל נערוה)".

ואסור לקרוץ בידי או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהערויות. ואסור לשחוק עמה, להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה".

ובאר הבית שמואל (אה"ע סי' כא ס"ק ב): "או להביט ביופיה – הר"י (=רבינו יונה) כתב דאסור מדאורייתא שנאמר לא תתורו אחרי עיניכם, והרמב"ם ס"ל מדרבנן ובפנייה לכ"ע מדברי קבלה. **והרהור אפילו בפנייה אסור מדאורייתא**".

היינו, הרהור חמור מהבטה. הבטה ביופי פנייה אסור מדברי קבלה ואילו הרהור ביופיה אסור מן התורה.

דברי הרמב"ם ורבינו יונה עוסקים באדם העובר על האיסורים ועושה מעשים המרגילים לערוה. אולם כפי שהזכיר המגיד משנה את הגמרא בשבת האיסור חל אף על הנשים הגורמות לאנשים שיפלו באיסורים ומושכות את ליבן ע"י בגדים ובשמים וכד' לפחות מדין 'לפני עיור' ולעתים אף סיוע לדבר עבירה. נמצא שאף הורים הגורמים שע"י ההופעה החיצונית של בנותיהם – אנשים יגיעו לידי הרהור עבירה – עוברים בסיוע לד"ע וכמובן שאינם מחנכים כראוי.

והשאלה היא מאיזה גיל יש בחלקי גוף מגולים, אצל קטן או קטנה, משום הכשלת אחרים בהרהורי עבירה. הבאנו לעיל שלגבי אמירת דברים בשבקדושה נחלקו הח"ח והחזו"א.

ה. נאמר במשנה בקידושין (פ ע"ב): "מתייחד אדם עם אמו ועם בתו; וישן עמהם בקירוב בשר, ואם הגדילו – זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו".

ובגמרא (פא ע"ב): "הגדילו – זה ישן בכסותו וכד'. וכמה? אמר רב אדא בר רב עזא אמר רב אסי: תינוקת – בת תשע שנים

ובהלכה ה הוסיף הרמב"ם: "אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה בין שפחה בין משוחררת שמא יבוא לידי הרהור, באי זה שימוש אמרו רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת מטה לפניו ומזיגת הכוס שאין עושה לאיש דברים אלו אלא אשתו בלבד...". המ"מ הביא מקורו מן הירושלמי. הלכות אלו מלמדות על חיוב ההרחקה אשר מחייב אף בקטנה, וכל שעושה זאת לשם הנאה מיופיה עובר.

ד. הבית יוסף (אה"ע סי' כא) הביא: "כתוב בארצות חיים (ח"ב הלכות ביאות אסורות סי' יג) בשם ה"ר יונה (באגרת התשובה יט כ): אסור להסתכל באשת איש מן התורה שנאמר (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ואסור להסתכל בפנייה **מדברי קבלה** שנאמר (איוב לא א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה וכל המסתכל באשת איש מכשיל ומכחיש כח יצרו הטוב והרודו נהפך עליו למשחית שכן ארז"ל (סנהדרין צב). כל המסתכל בערויות קשתו ננערת ואשר לא נשא עיניו אל אשת איש זוכה ותחזינה עיניו בנועם ה' מדה כנגד מדה, שכן ארז"ל (מדרש רבה סוף פרשת אחרי מות כג, יג) כל הכובש עיניו מן הערויות זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר (ישעיהו לג, טו) עוצם עיניו מראות ברע, ונאמר אחריו (שם שם יז) מלך ביפיו תחזינה עיניך. ואסור מן התורה להרהר באשה ואפילו פנייה וחמור הרהור פנייה ממגעה שעל הרהור עובר בלאו מן התורה שנאמר (דברים כג, י) ונשמרת מכל דבר רע, ופירשו רז"ל (ע"ז כ, ב) שלא ירהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה עכ"ל".

ובשולחן ערוך (אה"ע סי' כא ס"א) פתח: "צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד.

חבל נחלתו

דאיש כדי שיהו שדים נכונו באשה וצימוח שער באיש, והמורה (=רש"י) פירש זה וזה בין לישנא קמא ובין לישנא בתרא. ואינו נראה לי שיהו שדים נכונו לבת תשע שנים". והר"ן (על הר"ף לג ע"א) פרש כרש"י.

הרא"ש (קידושין פ"ד סי' כה) סובר שגירסת הגמרא שלפנינו מוטעית ולאחר שמביאה כתב: "וקשה דלא מצינו בשום מקום גבי תינוקת בת ט' שנים ונראה דגרסא משובשת היא ובפ' מי שמתו (דף כד, א) גבי ק"ש קתני אם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר פי' לקרות ק"ש אם ישן עמה בקירוב בשר ועד כמה תינוקת בת ג' שנים ויום אחד תינוק בן ט' שנים ויום אחד א"ד תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן י"ב שנה ויום אחד וזה כד שיהיו שדים נכונו וכ"פ' זה וזה קרובים לשדים נכונו וכ"פ' שהיא שנה הסמוכה לגדלות".

ופסק בים של שלמה (קידושין פ"ד סימן כה): "והלכה כלישנא בתרא, וכדברי הרא"ש, להחמיר ולאסור שנה לפני גדלות".

בשו"ע לא כתב שנים ונראה שאף השולחן ערוך (אה"ע סי' כא ס"ז) מסכים עם הי"ש: "כיצד, מותר האב לחבק בתו ולנשקה ולישן עמה בקירוב בשר, וכן האם עם בנה, כל זמן שהם קטנים. הגדילו, ונעשה הבן גדול והבת גדולה עד שיהיו שדים נכונו ושערה צמח (יחזקאל טז, ז), זה ישן בכסותו והיא ישנה בכסותה. ואם היתה הבת בושא לעמוד לפני אביה ערומה, או שנתקדשה, וכן אם האם בושא לעמוד בפני בנה ערומה, ואע"פ שהם קטנים, משהגיע ליכלם מהם, אין ישנים עמהם אלא בכסותן".

וכן כתב בחלקת מחוקק (סי' כא ס"ק יב) בהסבר פסיקת השו"ע: "הגדילו ונעשה הבן גדול – לא פי' שני הגדלות רק סתם וכתב

ויום אחד, תינוק – בן שנים עשרה שנה ויום אחד. איכא דאמרי: תינוקת – בת שנים עשרה שנה ויום אחד, תינוק – בן שלש עשרה ויום אחד. וזה וזה, כדי שיהיו (יחזקאל טז) שדים נכונו ושערך צמח. אמר רפרם בר פפא א"ר: חסדא: לא שנו אלא שאינה בושא לעמוד לפניו ערום, אבל בושא לעמוד לפניו ערום – אסור; מאי טעמא? יצר אלבשה".

המדובר בשינה בקירוב בשר בין אב לבתו ואם לבנה. ומפרש רש"י:

"תינוקת בת תשע שנים ויום אחד – והביאה שערות דכי איכא שדים נכונו ושערך צמח הוא דמגרו בה, וסבר לה כמאן דאמר (בגדה דף מו) בת תשע שנים ויום אחד שהביאה שערות סימן הן מכאן ואילך אבל קודם לכן שומא ותינוק בן י"ב שנה ויום אחד קרי ליה הגדיל ולא יישן עם אמו עוד בקירוב בשר.

"זה וזה – בין לישנא קמא בין לישנא בתרא דתינוקת בעינן שדים נכונו בסימני נערות בסימנין [שבדדים] דהיינו בוחל כדתנן במסכת נדה (דף מז) בוחל אלו ימי הנעורים ושערך צמח אלא דלישנא קמא אי אתיא שערות מתשע שנים ולמעלה הוי סימן גמור וללישנא בתרא הוי שומא עד בת שנים עשרה שנים ויום אחד".

"בושה לעמוד לפניו – בידוע שיש בה טעם ביאה".

עולה לפי שתי הלישונות בגמרא שמעת שראויים להביא סימני נערות אסורים בקירוב בשר והמחלוקת מתי הזמן. ו. תוספות ר"ד חולק על רש"י ומבאר את המימרא האחרונה רק על האיכא דאמרי וז"ל: "זה וזה כדי שיהו שדים נכונו ושערך צמח פירש בין י"ב דאשה ובין י"ג

ב' שערות מותר ומשנת י"ג ואילך לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקה".

והבית יוסף (או"ח סי' עג) לאחר שהביא דעות הראשונים כטור, כתב: "וכתוב בהגהת אשר"י (סי' לה) בשם אור זרוע (ח"א סי' קלג) דהא דשריטן בבניו הקטנים אפילו כשנגעין ערותן זה בזה שרי, **ודבר תימה הוא להחיר כולי האי** וקצת יש לדקדק לאסור ממה שכתב ה"ר יונה בפרק מי שמתו גבי גוי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו".

ובשו"ע (סי' עג ס"ג ו-ד) פסק כטור. המדובר שוב בין הורים לילדים לגבי דבר שבקדושה ותמיהת האו"ז מוצדקת. וכ"ז אסור באחרים שאינם הורים ומחלוקת האחרונים לגבי ראייה הובאה לעיל.

ח. לגבי יחוד עם פנויה פסק הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ב ה"י): "תינוקת **מבת שלש ולמטה ותינוק בן תשע ולמטה** מותר להתייחד עמה, שלא גזרו אלא על ייחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה". והמגיד משנה כתב שהוא פשוט ומקורו מן הירושלמי.

הטור הביא את דברי הרמב"ם, וכך פסק בשולחן ערוך (אה"ע סי' כב סי"א): "תינוקת שהיא פחותה מבת שלשה ותינוק פחות מבן תשע, מותר להתייחד עמה, שלא גזרו אלא על יחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה". והבאנו לעיל את תמיהת שבט הלוי.

ט. אם נבוא למצות את ההלכות שהבאנו לגבי רחצה בברכה, נראה שיש לחלק בין קירוב בשר של הורים לבניהם לבין יחוד ולבין דברים שבקדושה. בקירוב בשר בין מצד דיני קרבה לערוה ובין מצד

עד שיהיו שדים נכונו ושער צמח דלאו בגדלות שנים תליא מילתא באשה כשמגיעים לסימנים אלו אף קודם שני הגדלות מסתמא הגיעו לכלל שיודעים להכלם ואף קודם י"א שנה וי"ב שנה וע"כ לא הכניס עצמו לחלופי הגרסאות שבגמרא (הובא בב"י סי' זה ס"ק ח') ומסתמ' זה הרבה קודם שני הגדלו' הגיעו לכלל בושא ובב"ח השיג על פסק זה וכתב ודלא כב"י דמיקל ופסק בש"ע דלא לאסור עד שיגיע לגדלות ולפי מ"ש אין כאן קולא".

ונראה שלכו"ע לגבי שנה בקירוב בשר אסור מגיל אחת עשרה לבת ושתיים עשרה לבן. מסתבר שלגבי אחרים שאינם הורים הזמן מוקדם יותר. ודוקא אצל הורים כל זמן שלא הגדילו עדיין אין חשש של קלקול, אבל באחרים כגון בברכה מעורבת או בברכה נפרדת והבאת ילד כאן מעת שאבריו גורמים להרהורי עבירה, או שהוא בוש לעמוד באברים מגולים הדבר אסור. ונוטה הדבר לגיל שבו הילדים שואלים שאלות ומבררים לעצמם את החילוק בין המינים דהיינו שש או שבע.

ז. לגבי קריאת שמע כתב הטור (או"ח סי' עג): "שנים שהיו ישנים במטה אחת לא יחזיר זה פניו לכאן ויקרא וזה פניו לכאן ויקרא אלא א"כ היה טלית מפטיק ביניהם... ואם היה ישן עם בניו ובני ביתו בעודם קטנים מותר בחזרת פנים בלא הפסקת טלית, ואם הם גדולים צריך להפטיק בטלית ועד כמה חשובים קטנים בתינוק עד שיהיו לו י"ב שנים ובתינוקת עד שתהיה לה י"א מותר אפי' הביאו ב' שערות ובשנת י"ג לתינוק ובשנת י"ב לתינוקת אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקה ואם לא הביאו

חבל נחלתו

ק"ש בזמן קירוב בשר הגיל הקובע הוא הבאת סימנים או קרוב להם כדי שנה אחת. מעבר לכך עדיין אין איסור בדבר. לעומת זאת לגבי יחוד אסרו מהרגע שראויים לביאה בין בקטנה מגיל שלוש שאין בתוליה חוזרים, ובין בקטן מגיל ט' שנים שראוי לביאה. ולגבי אמירת דברים שבקדושה מעת שיכול לגרום להסתכלות והרהור.

בבריכה מעורבת לכאורה לגבי ילדים המצבים האלה לא קיימים. המדובר בבריכה שרוחצים בה הרבה גברים ונשים ואין בה יחוד כמו"כ אין זה קירוב בשר בין אב לבתו וכד' אלא שהייה משותפת בבריכה ואף אם יש נגיעות בין גדולים לקטנים הן נגיעות מקריות ולא מכוונות. ולכאורה האיסור של קירבה אינו בעיה. אולם נותרה בעינה בעית ההסתכלות והרהור של שאר המתרחצים, כשהסתכלות במחלוקת ראשונים אם היא מהתורה והרהור לכו"ע הוא איסור תורה כמבואר לעיל מעת שאבריהם גורמים לאיסור הרהור.

אמנם ההורים המביאים את הילדים למקומות אלו עוברים לכאורה רק בהכשלת עיור בדבר ולא באיסור עצמו. ובמצב בימינו שיש עוד ילדים ומבוגרים הבאים לרחוץ בבריכה מעורבת, ודאי שאין זה 'תרי עברי דנהרא', שהרי לגבי אדם הנפתה להסתכלות והרהור, יש עוד הרבה

רוחצים שאבריהם מגולים, וא"כ הוא יכול לתור אחריהם ולא דוקא אחר ילדים אלו, וא"כ צד ההכשלה הוא פחות ומסופק. כמו"כ אין כאן הכשלה מכוונת והמתרחצים המהרהרים ומביטים הכשילו את עצמם, והשתמשו בבריכה כדי לתור אחר עיניהם, שהרי הילדים באים להתרחץ וליהנות, ולא על מנת להכשיל אחרים. ומי שהבטה בילדים לבושים בגדי ים גורמת לו הרהורים אסורים נראה שהוא הכשיל את עצמו והילדים הרוחצים הם רק מעין גרמא לכך.

עולה מן הדברים שעצם הבאת ילדים לבריכה מעורבת בה רוחצים גדולים וקטנים יש בה חשש קטן של איסור ובתנאים מסויימים. ולכן נראה שמתחת לגיל שלוש מותר. ולמעלה מגיל זה עד גיל שש-שבע ישנו חשש איסור ואעפ"כ מותרים הסבים להביאם לבריכה מעורבת מכיון שעדיין אבריהם של קטנים אלו אינם גורמים להרהור. מעבר לגיל זה נראה שיש יותר חשש הרהור וממילא קרוב להכשלת הרוחצים בבריכה מעורבת. כמו"כ מגיל שש-שבע ישנו חיוב חינוך על ההורים לחנך את ילדיהם לגדרי צניעות, וע"כ מעבר לגיל זה שילדים מבינים ושואלים אין נכון להביאם לבריכה מעורבת. ועי' בספר 'אלה חמדה' (לר"י פיגנבוים, לשעבר רב מושב קשת ברמה"ג, ח"א סי' קצד).